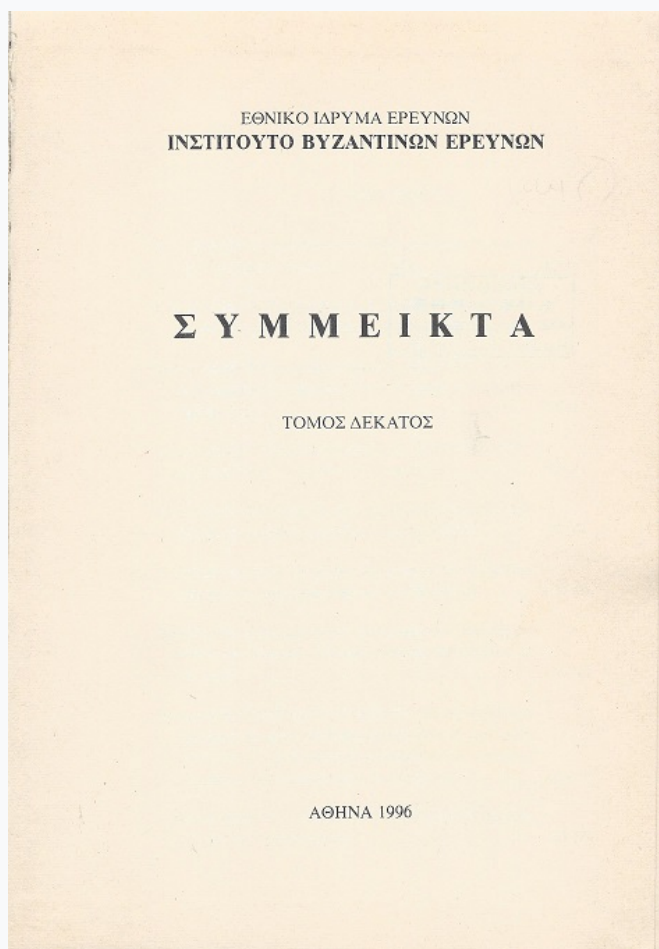

Byzantina Symmeikta

Vol 10 (1996)

SYMMEIKTA 10

Ανέκδοτα μολυβδόβουλλα από τα νησιά του Αργολικού κόλπου

Άννα ΑΒΡΑΜΕΑ

doi: [10.12681/byzsym.803](https://doi.org/10.12681/byzsym.803)

Copyright © 2014, Άννα ΑΒΡΑΜΕΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΑΒΡΑΜΕΑ Α. (1996). Ανέκδοτα μολυβδόβουλλα από τα νησιά του Αργολικού κόλπου. *Byzantina Symmeikta*, 10, 11–25. <https://doi.org/10.12681/byzsym.803>

ANNA ABPAMEA

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΜΟΛΥΒΔΟΒΟΥΛΛΑ ΑΠΟ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ
ΑΡΓΟΛΙΚΟΥ ΚΟΛΠΟΥ

Στο Μουσείο των Σπετσών έχει κατατεθεί ένας αρκετά μεγάλος αριθμός μολυβδόβουλλων, των οποίων παρουσιάζω εδώ τη σφραγιστική έκδοση¹, ενώ η ιστορική εκμετάλλευση του υλικού και η ερμηνεία της θέσης ανεύρεσής του σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα, βρίσκονται υπό εκτύπωση².

Η ακριβής προέλευση των σφραγίδων αυτών είναι γνωστή. Προέρχονται από επιτόπιες επιφανειακές έρευνες που από χρόνια διεξάγει στά βραχώδη μικρά νησιά του Αργολικού κόλπου, ο ακούραστος μελετητής της περιοχής κ. Άδωνις Κύρου. Στον κατάλογο, που ακολουθεί, των είκοσι ανέκδοτων μολυβδόβουλλων και ενός ήδη εκδεδομένου τηρείται η γεωγραφική σειρά. Ξεκινώντας από το μικρό νησί Ρόμβη στον κόλπο του Τολού, συναντούμε νότια τη βραχονησίδα Δασκαλειό και ανατολικά τη νήσο Πλατειά. Ακολουθεί η Χηνίτσα στην είσοδο του κόλπου Πόρτο Χέλι (αρχ. Αλιείς) και το νησί των Σπετσών, όπου βρέθηκαν μολυβδόβουλλα τόσο στο λιμάνι, όσο και στον βορειοδυτικό όρμο του νησιού, τη Ζωγεριά. Τέλος, ένα

1. Ευχαριστώ θερμά την Έφορο Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κ. Ελένη Κουνουπιώτου-Μανωλέσσου που μου παραχώρησε την άδεια της δημοσίευσης. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην αρχαιολόγο κ. Χάρι Κοιλாகου για τις φωτογραφίες, τα εκμαγεία και για κάθε διευκόλυνση που μου παρέσχε. Τη νομισματολόγο κ. Μίνα Κρίκου-Γαλάνη για την αμέριστη συμπαράσταση σε κάθε στάδιο της μελέτης ευχαριστώ πολύ. Τις αρχαιολόγους κ.κ. Ιωάννα Μακρή και Αριστέα Καββαδία-Σπονδυλή ευχαριστώ επίσης για τη βοήθειά τους.

2. Anna ABPAMEA, *Le Péloponnèse du IVe au VIIIe s. Changements et persistances*, Byzantina Sorbonensia 14 (υπό εκτύπωση).

ακόμη μολυβδόβουλλο βρέθηκε στη βραχονησίδα Κουνούπι, στη νότια άκρη του όρμου του Κρανιδίου.

Η κατάσταση διατήρησης των μολυβδόβουλλων είναι γενικά μέτρια· ορισμένα από αυτά, μολονότι βρέθηκαν στις βραχώδεις ακτές, εκτεθειμένα στις καιρικές συνθήκες, παρουσιάζονται σε πολύ καλή κατάσταση.

Η μικρή αυτή συλλογή περιλαμβάνει ποικίλους τύπους, όπως μολυβδόβουλλα με σταυροειδή μονογραφήματα, που αναλυόμενα δίνουν το όνομα και την ιδιότητα του κατόχου τους, άλλα με μονογράφημα επίκλησης του τύπου *Θεοτόκε* ή *Κύριε βοήθει*, και άλλα με επιγραφές και στις δύο όψεις. Λίγα από τα μολυβδόβουλλα αυτά απεικονίζουν τη Θεοτόκο και αγίους. Λίγα επίσης αναφέρουν κατόχους εκκλησιαστικών αξιωμάτων. Τα περισσότερα ανήκουν σε αξιωματούχους της επαρχιακής διοίκησης αλλά και σε τιτλούχους της βυζαντινής Αυλής.

Η χρονολόγησή τους βασίζεται κυρίως στην τυπολογία, το σχήμα των γραμμάτων και σπάνια στο περιεχόμενο του επιγραφικού κειμένου. Κυμαίνονται από τον 6ο ως τον 8ο αιώνα, πολλά μάλιστα ανήκουν στον 8ο αιώνα, με εξαίρεση το υπ' αρ. 18, που χρονολογείται στον 11ο αιώνα. Στην έκδοση αυτή περιορίζομαι στον παραλληλισμό με άλλες δημοσιευμένες σφραγίδες³.

Η γνώση του τόπου, όπου ανευρέθηκαν, σε συνδυασμό με το περιεχόμενο των επιγραφικών κειμένων και κυρίως τη χρονολόγησή τους, ιδιαίτερα αυτών του 8ου αιώνα, καθιστούν τις σφραγίδες αυτές πολύτιμο ιστορικό τεκμήριο.

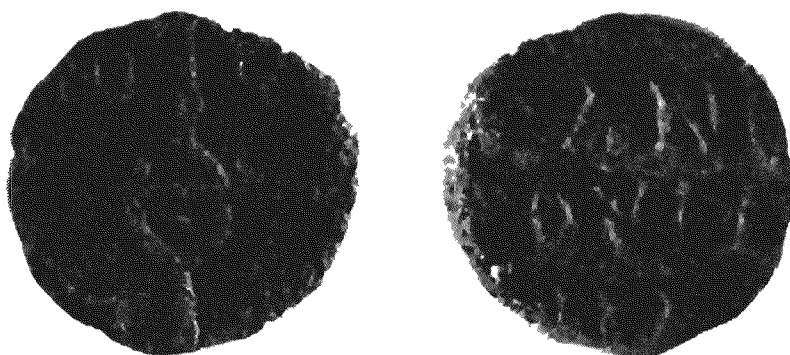
3. Χρησιμοποιούνται οι βραχυγραφίες: ZACOS-VEGLERY, *Seals*= G. ZACOS- A. VEGLERY, *Byzantine Lead Seals I*, Βασιλεία 1972· ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Βυζαντιακά μολυβδόβουλλα* = Κ. Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Βυζαντιακά μολυβδόβουλλα τοῦ ἔν Ἀθῆναις Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου*, Ἀθῆναι 1917· LAURENT, *Vatican* = V. LAURENT, *Les sceaux byzantins du Medailler Vatican*, Βατικανό 1962.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΡΟΜΒΗ

1. Στέφανος, δρουγγάριος ... νίας (8ος αιώνας)

Διάμ. 0,014 μ. Βαρ. 4,3 γρ. Διατήρηση μέτρια. Το πλακίδιο που χρησιμοποιήθηκε είναι πολύ μικρότερο της μήτρας.

Εμ. Σταυροειδές μονογράφημα αγνώστου τυπου του Θεοτόκε βοήθει. Στα
διάκενα του σταυρού: .Ω-Σ.Ι.Δ-ΛΩ

Οπ. Επιγραφή σε τρεις στίχους: ΦΑΝΩ|ΡΟΝΓΓ|ΝΙΑ

Θεοτόκε βοήθει [τ]ῷ σ[ῷ] δ[ι]ούλῳ [Στε]φάνῳ [δ]ρουγγ(αρίῳ) ...νία[ς];

Πρβλ. ZACOS-VEGLERY, *Seals*, αρ. 2011. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Βυζαντι-
νά μολυβδόβουλλα*, αρ. 193.

2. Άνωνυμος

Διαμ. 0,030 μ Βαρ. 7,2 γρ. Διατήρηση κακή. Σπασμένο σχεδόν στη μέση

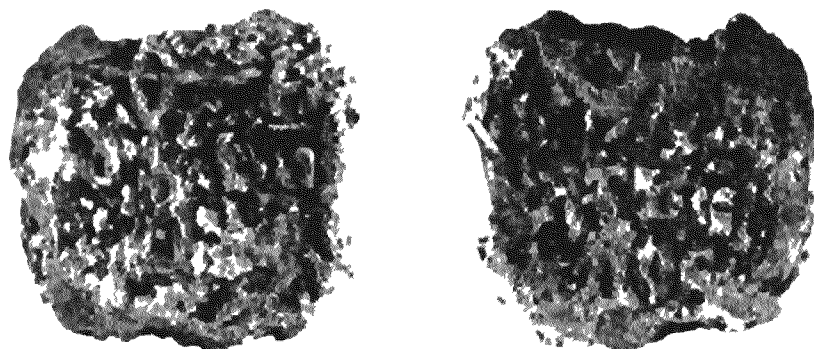
Εμ. Σταυροειδές μονογράφημα του τύπου *Κυριε η Θεοτοκε βοηθαι*. Στα
διακενα του σταυρου: ..-CΩ| -ΛΩ

Οπ. Αυσδιακριτή επιγραφή σε τέσσερις στίχους: .ΝΟΝ| Ω| | ..

Κυριε (Θεοτοκε) βοηθαι [τῷ] σῶ [δου]λω ... νου . ω (;)

3. Άνωνυμος, στρατηγός Έλλάδος (8ος αιώνας)

Διαμ. 0,020 μ Βαρ. 10,7 γρ. Διατήρηση κακή.

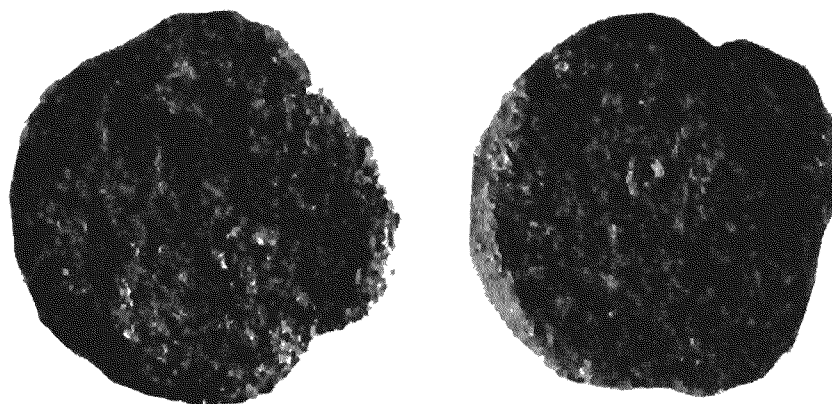

Εμ. Σταυροειδές μονογράφημα: *Θεοτοκε ή Κύριε βοήθει*. Στα κάτω διάκενα του σταυρού: .ϛ-ΛΩ

Οπ. Επιγραφή σε τέσσερις στίχους: ...|.....|.ΗΓΞΕΛ|ΑΔΟC

Θεοτόκε (ή Κύριε) βοήθει [τῷ σῶ δ]οῦλῳ ... [στρατη]γοῦ Ἑλ[λ]ιάδος.

4. Εντελώς κατεστραμμένο. Διάμ. 0,020 μ. Βάρ. 9,9 γρ.

5. Βασίλειος, ἐπίσκοπος Ὀρόβης (8ος αἰώνας)

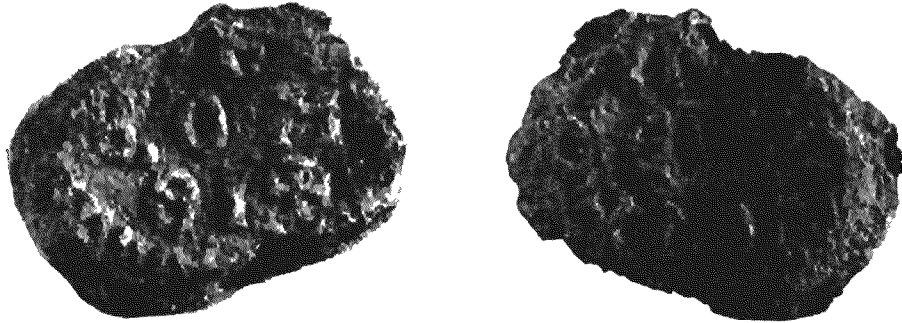
Ἐκδ. V. PENNAS, *The Island of Orovi in the Argolid: Bishopric and Administrative Center*, στο Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕS (ed.), *Studies in Byzantine Sigillography* 4, Washington D.C. 1995, 165, εικ. 3-4:

Τρι[σάγιε] Κ(ύρι)ε διὰ τῆς Θεο[τόκου] σῶσον με [τόν σον δοῦ]λον Βασίλειον ἐπίσκ(οπον) Ὀρόβης.

ΔΑΣΚΑΛΕΙΟ

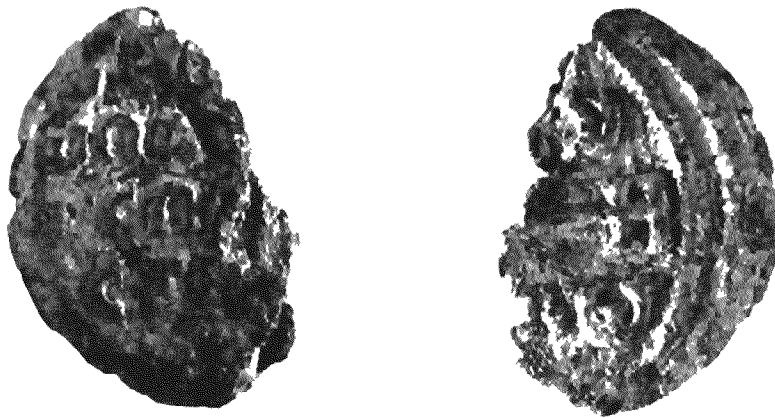
6. Συμεών, ἀπὸ ἐπάρχων (6ος-7ος αἰώνας)

Διάμ. 0,023. Βάρ. 8,3 γρ. Διατήρηση μέτρια.

Εμ. Πλαίσιο σικιτό. Δυσδιάκριτος σταυρός στην αρχή. Επίκληση σε τρεις στίχους. Σταυρός στο τέλος του τρίτου στίχου: +ΚΕ|ΒΟΗ|ΘΙ+
 Οπ. Πλαίσιο σικιτό. Επιγραφή σε τρεις στίχους: .ΝΜ....|ΟΕΠΑ.|ΧΩΝ
 +Κ(ύριε) βοήθι+ [Σ]υμ[εών ἀπ]ὸ ἐπά[ρ]χων.

7. Θεόδωρος, πατρίκιος, βασιλικὸς πρωτοσπαθᾶριος καὶ στρατηγὸς (8ος αἰώνας)
 Διαμ. 0,025 μ. Βαρ. 7,8 γρ. Διατήρηση κακή. Σπασμένο σχεδόν στη μέση.

Εμ. Πλαίσιο στεφάνι. Σταυροειδές μονογράφημα επίκλησης του τύπου
 Θεοτόκε βοήθει. Στα διάκενα του σταυρού: ..-Ω|..-ΛΩ
 Οπ. Πλαίσιο στεφάνι. Επιγραφή σε τέσσερις στίχους:
 ΘΕΟ| ΩΠΑΤ|.CΠΑ|CΤΡ

Θεοτόκε βοήθει τῷ σ]ῳ̃ [δού]λῳ Θεο[δώρ;]ῳ πατ[(ρικίῳ) (βασιλικῷ) (πρωτο)]
σπα[θ(αρίῳ) (καί)] στρ[ατ(ηγῷ)].

Πρβλ. ZACOS-VEGLERY, *Seals*, αρ. 2450, 3195.

8. Κάλλιστος, πατρίκιος (άμισό του 8ου αιώνα)

Διάμ. 0,021 μ. Βάρ. 16 γρ. Διατήρηση πολύ καλή.

Εμ. Πλαίσιο στεφάνι. Σταυροειδής επιγραφή του τυπου ΧΛVI, Θεοτοκε
βοήθει. Στα διάκενα του σταυρού: ΤΩ-ΔΘ|ΛΩ-ΣΘ

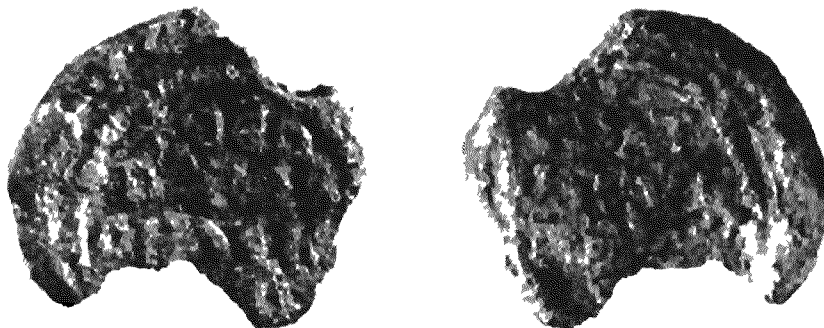
Οπ. Πλαίσιο στεφάνι. Επιγραφή σε τρεις στίχους. Στην αρχή και το τέλος
σταυρός ανάμεσα σε δύο ανθέμια: ✠+✠|ΚΑΛΛΙ|ΤΩΠΑΤ|ΡΙΚΙΩ|✠+✠

Θεοτόκε βοήθει τῷ δούλῳ σου, Καλλί[σ]τῳ πατρικίῳ.

Παρόμοιο μολυβδόβουλλο, ZACOS-VEGLERY, *Seals*, αρ. 2073.

9. Λέων (;) ὕπατος καὶ συ...(8ος αἰώνας)

Διάμ. 0,018 μ. Βάρ. 6,9 γρ. Διατήρηση πολύ κακή.

Εμ. Πλαίσιο στεφάνι. Στην αρχή σταυρός. Επιγραφή επίκλησης:

+ΘΕΟ|ΤΟΚΕΒ|ΟΗΘΕΙΛ|...

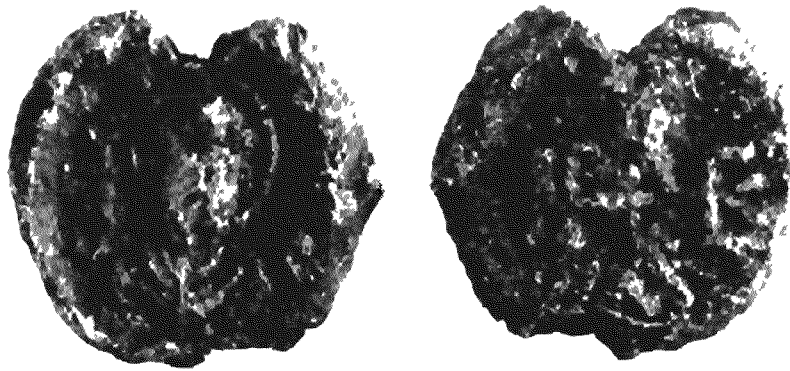
Οπ. Πλαίσιο στεφάνι. Επιγραφή σε τέσσερις στίχους δυσδιάκριτη μετά τη λέξη ύπάτ/ω: ΝΠΑΤ|ΩΣΩΝ|. |.

+ Θεοτόκε βοήθει Λ[έοντι;]... ύπάτω (και) συ...

ΠΛΑΤΕΙΑ

10. Ἀνδρόνικος, Ἀθανάσιος ...; (7ος αἰώνας)

Διάμ. 0,020 μ. Βάρ. 10 γρ. Διατήρηση καλή.

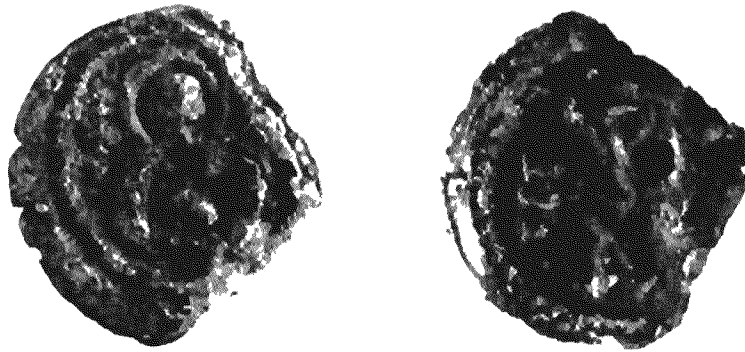
Εμ. Πλαίσιο στεφάνι. Μετωπική προτομή γενειοφόρου αγίου με φωτοστέφανο και με το δεξί χέρι στο στήθος. Στο πεδίο αριστερά κυκλοτερής επιγραφή: CAM : Σαμ[ουήλ].

Οπ. Πλαίσιο στεφάνι. Μονογράφημα Ϡ στην κορυφή, Θ στο κέντρο, ΝΡ αριστερά, C και K δεξιά, Α και Δ στη βάση.

Ἀνδρονίκου υἱοῦ Ἀθανασίου η Ἀθανασίου υἱοῦ Ἀνδρονίκου

11. Θεόδουλος (7ος αἰώνας)

Διάμ. 0,018 μ. Βάρ. 6,4 γρ. Διατήρηση μέτρια. Φθαρμένο κάτω δεξιά και επάνω δεξιά.

Εμ. Πλαίσιο στεφανί. Στο κέντρο η Θεοτόκος με το Χριστό μπροστά στο στήθος. Στο πεδίο δεξιά και αριστερά σταυρός.

Οπ. Πλαίσιο στεφανί. Σταυροειδές μονογράφημα: Θ στην κορυφή, Θ στο κέντρο, Ε δεξιά, Λ αριστερά και Δ στη βάση.

Θεοδούλου

Βλ. ZACOS-VEGLERY, *Seals*, πίν. 233/155.

ΧΗΝΙΤΣΑ

12. Πλάτων, ἀπὸ ὑπάτων (7ος αἰώνας)

Διάμ. 0,022 μ. Βαρ. 13,5 γρ. Διατήρηση καλή.

Εμ. Διακοσμησι με φύλλα κισσού ή αμπέλου. Στην αρχή του χειμένου σταυρός. Επιγραφή σε τρεις στίχους: +ΠΛ|ΑΤΩ|ΝΟC

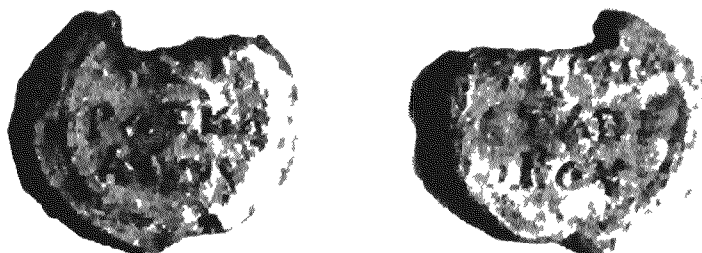
Οπ. Πλοχμός φύλλων. Επιγραφή σε τρεις στίχους: ΑΠ|.ΝΠΑ|.ΩΝ

+Πλατωνος ἀπ[ὸ] ὑπά[τ]ων.

Βλ. ZACOS-VEGLERY, *Seals*, αρ. 974.

13. Κωνσταντῖνος, στρατηλάτης (ἀ' μισό 7ου αἰώνα)

Διαμ. 0,017 μ. Βαρ. 7.6 γρ. Διατήρηση καλή. Σπασμένο επάνω.

Εμ. Πλαισιο στεφανι. Στην αρχη σταυρος. Επιγραφή σε τρεις στίχους:

+ΚΩΝ|ΣΤΑΝΤ|ΙΝΟΝ

Οπ. Πλαισιο στεφάνι. Στην αρχη σταυρος. Επιγραφή σε τρεις στίχους:

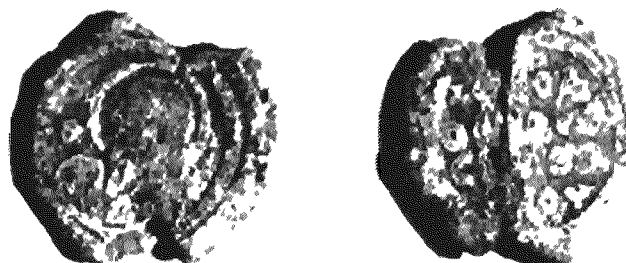
+ΣΤ|ΡΑΤΗΛ|ΑΤΟΝ

+ Κωνσταντίνου / +στρατηλάτου

Βρεθηκε με νομίσματα του αυτοκράτορα Ηρακλείου (610-641). Βλ. ZACOS-VEGLERY, *Seals*, αρ. 788, ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, *Βυζαντιακα μολυβδόβουλλα*, αρ. 209d, και LAURENT, *Vatican*, αρ. 76.

14. Θεοδόσιος, βασιλικὸς σπαθάριος (8ος-9ος αἰώνας)

Διάμ. 0,025 μ. Βάρ. 11,9 γρ. Διατήρηση μέτρια.

Εμ. Πλαίσιο γραμμικό. Προτομή αγίου γενειοφορου αταυτιστου.

Οπ. Πλαισιο γραμμικό. Στην αρχή σταυρος. Επιγραφή σε τρεις στίχους:

+ΘΕΟΔ|ΟΡΙΟΝΒ|ΣΠΑΘΑ|ΡΙΟΝ

+ Θεοδοσίου βασιλικού) σπαθαρίου.

15. Άνώνυμος, βασιλικός σπαθάριος και στρατηγός Έλλαδικών (8ος-9ος αιώνας)

Διάμ. 0,025, μ. Βάρ. 10 γρ. Διατήρηση πολύ καλή. Σπασμένο λίγο επάνω δεξιά.

Εμ. Πλαίσιο στικτό. Σταυροειδές μονογράφημα επίκλησης (αγνώστου τύπου): Θεοτόκε ή Κύριε βοήθει. Στα διάκενα των κεραιών του σταυρού: ..-..|ΔΘ-ΛΩ

Οπ. Πλαίσιο στικτό (:). Επιγραφή σε τέσσερις ή και πέντε; στίχους:

[.....]|ΩΒ-ΣΠΑ[Θ-Σ]|ΣΤΡΑΤΗΓ-|ΕΛΛΑΔΙ|[ΚΩΝ]

Κ(ύρι)ε ή Θ(εοτόκ)ε βοήθει [τῷ σῶ] δούλῳ [.....]ῳ βασιλικῷ) σπα[θ(αρίῳ) (καί)] στρατηγ(ῶ) Ἑλλαδι[κῶν]

ΣΠΕΤΣΕΣ- Δυτικός βραχίων λιμανιού

16. Εὐτυχιανός, ὑπατικός; (7ος-8ος αιώνας)

Διαμ. 0,019 μ. Βάρ. 8,5 γρ. Διατήρηση κακή.

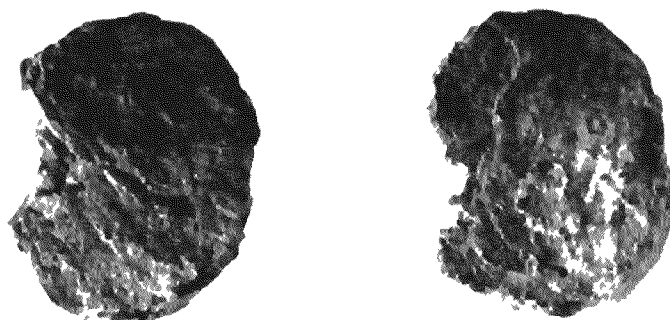
Εμ. Πλαίσιο στεφάνι. Σταυροειδές μονογράφημα επίκλησης μεταξύ των τύπων LAURENT III και IX: *Θεοτόκε βοήθει*.

Οπ. Πλαίσιο στεφάνι. Στην αρχή σταυρός. Επιγραφή σε τέσσερις στίχους:

+ .Ν|ΤΥΧΙ|ΑΝΟΝ|ΝΠΑ

+Θεοτόκε βοήθει [Ε]ὐτυχιανοῦ ὑπα(τικοῦ).

17. Μολυβδόβουλλο από το ίδιο μέρος, διάμ. 0,018 μ., σπασμένο και απολύτως δυσανάγνωστο.

ΣΠΕΤΣΕΣ- Ζώνη πυρασφαλείας.

18. Ἀνώνυμος, μάγιστρος καὶ κατεπάνω Ἰταλίας (11ος αἰώνας)

Διάμ. 0,020 μ. Βάρ. 11,4 γρ. Διατήρηση καλή.

Εμ. Πλαίσιο στεφάνι. Άγιος Γεώργιος, ολόσωμος, μετωπικός με φωτοστέφανο. Κρατά στο δεξί χέρι λόγχη και στο αριστερό ασπίδα που ακουμπά στο έδαφος. Στο πεδίο γράμματα αριστερά και δεξιά: Θ|Γ|Ε|Ο.
Οπ. Πλαίσιο στεφάνι. Στο επάνω τμήμα διακρίνεται ο διαυλός εξαρτησεως.

Επιγραφή σε πέντε στίχους:

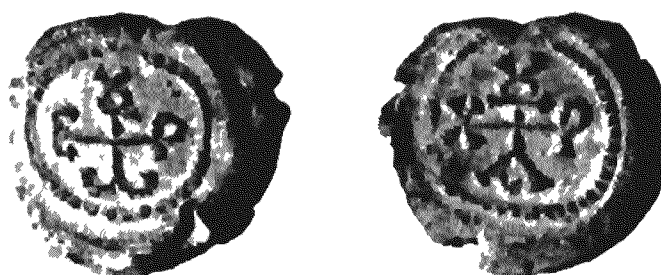
.ΕΡΘ|ΛΑΨΜΑ..|ΣΤΡΩΚΕ.|ΑΤΕΠΑΝ.|.Τ.ΛΗ

[Κ](ύρι)ε β(οή)θ(ει) ΛΑΩ μα[γί]στρω κε [κ]ατεπάν(ω) [Ι]τ[α]λή(ας)

ΣΠΕΤΣΕΣ- Ζωγεριά

19. Γεώργιος, χαρτουλαριος (6ος αιώνας)

Διάμ. 0,020 μ. Βάρ. 7,9 γρ. Διατήρηση πολύ καλή.

Εμ. Πλαισιο στικτό. Σταυροειδές μονογράφημα: Γ και Δ στην κορυφή, Ι και Ω στη βάση, Ε αριστερά και Γ δεξιά.

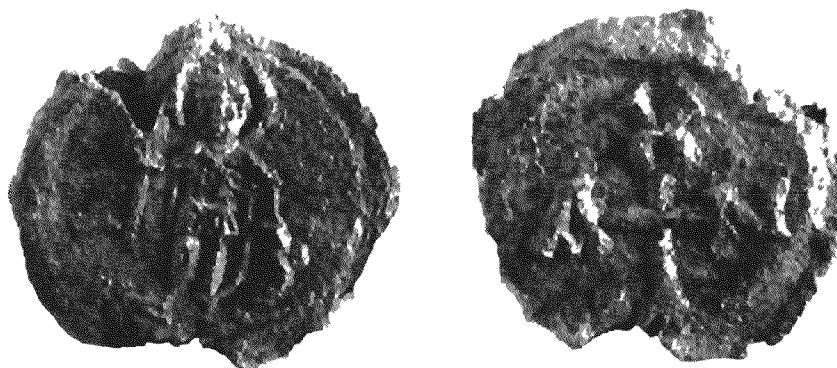
Οπ. Πλαίσιο από συνεχόμενα σφαιρίδια. Σταυροειδές μονογράφημα: Τ και Θ στην κορυφή, Α και Λ στη βάση, Χ αριστερά και Ρ δεξιά.

Γεωργίου χαρτουλαρίου

Παρεμφερές μονογράφημα, ZACOS-VEGLERY, *Seals*, πιν. 243/496.

20. Ιωάννης (7ος αιώνας)

Διαμ. 0,024 μ. Βαρ. 7.3 γρ. Διατήρηση καλή. Σπασμένο λίγο επάνω αριστερά και κάτω

Εμ. Πλαίσιο στεγάνι. Αδιαγνώστος αγίος στρατιωτικός, ολοσωμος, μετωπικός, με φωτιστέφανο, κρατά στο δεξί χέρι τη λόγχη και στο αριστερό ασπίδα που ακουμπά στο εδαφος.

Οπ. Πλαίσιο στεγάνι. Σταυροειδές μονογράφημα: Θ στην κορυφή, Ω στη βάση, Α αριστερά και Ν δεξιά: *Ιωάννου*

Παρεμφερές μολυβδόβουλλο, ZACOS-VEGLERY, *Seals*, πιν. 236/249, 244/250 Α.

ΚΟΥΝΟΥΠΙ

21. Μιχαήλ, πατρίκιος καὶ στρατηγός (α' μισό- μέσα 8ου αι.)

Διαμ. 0,028 μ. Βαρ. 16,3 γρ. Διατήρηση αριστη.

Εμ. Επιγραφή που καλύπτει όλο το πεδίο σε πέντε στίχους. Επάνω, στο κέντρο και στο τέλος του τελευταίου στίχου φυτικό μοτίβο.

✧|ΤΡΙΑΣ|ΟΜΟΘΣΙΕ|ΟΜΟΝΟΣ|ΘΕΟΣΗΜ|ΩΝ✧

Οπ. Επιγραφή σε τέσσερις στίχους. Φυτικό μοτίβο στο κέντρο του τελευταίου στίχου. ΒΟΗΘΕΙ|ΜΙΧΑΗΛΠΑ|ΤΡΙΚΙΩΣC|ΤΡΑΤΗΩ|✧+✧

Τριάς ὁμοούσιε ὁ μόνος Θεὸς ἡμῶν, βοήθει Μιχαὴλ πατριζίῳ (καὶ) στρατηγῷ.

Αναλογα δείγματα βλ. ZACOS-VEGLERY, *Seals I/1*, σελ. 549· βλ. και αρ. 941 μολυβδόβουλλο με παρεμφερές κείμενο του Μιχαήλ πατρικιου: *Δόξα καὶ τιμὴ τῷ μόνῳ Θεῷ*. Βλ. επίσης αρ. 941A, 743, 923, 956, 1423.

